SED
sanat eğitimi dergisi

ISSN: 2147-8007

ARTSÜREM

Yıl 12 / Sayı 2 - 2024

Sanat Eğitimi Dergisi (SED), uluslararası hakemli bir dergidir. Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren iki ay içerisinde gönderilir.

Sanat Eğitimi Dergisi (SED) sanat eğitiminin bütün alanlarında yapılan bilimsel çalışmaları bilim ve sanat dünyasına duyurmayı amaçlamaktadır. Makalelerin, Sanat Eğitimi Dergisinde yayımlanabilmesi için ilgili alanda bir boşluğu doldurması ve yeni- özgün bilgiler ortaya koyması gerekmektedir. Bununla birlikte dergide, bilim insanlarını ve sanatçıları tanıtan, yeni etkinlikleri veya yayınları duyuran yazılara ve röportajlara da yer verilir. Makalelerin Sanat Eğitimi Dergisinde (SED) yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantılarda sunulmuş; ancak yayımlanmamış bildiriler ile lisansüstü tezlerden üretilmiş çalışmalar da yayına kabul edilir.

SED Journal of Art Education is an international peer-reviewed journal and published twice a year in Spring/April and Autumn/October. The journal is sent to the subscribers, international index associations, and the libraries abroad and in the country that are defined by the board of editors within one month after publication. **SED Journal of Art Education** aims to announce the scientific studies in every field of arts education to the arts and education community. The articles to be published in the journal are expected to have qualities of filling a gap in the related field and stating new and original knowledge.

The articles to be sent to the **Journal of Art Education** are expected to be original and contribute to the universal science. However, articles and interviews that introduce scientists and artists, announce new events and publications are also included.

The articles must be never published nor accepted to be published before in anywhere in order to be published in **Journal of Art Education**. The proceedings previously presented – but not published – in the scientific meetings like symposiums, congresses, etc. and previously not published works derived from graduate theses are also accepted for publication.

www.sanategitimidergisi.com

Sanat ve Dil Araştırmaları
Enstitüsü
www.sada.org.tr

ARTSÜREM

Cilt 12, Sayı 2, Volume 12, Issue 2
2024 / Kış

5 Ocak 2025

ISSN: 2147-8007 DOI: 10.7816/sed

Yayım Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman ALAKUŞ (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri KARAYAĞMURLAR
Prof. Dr. Gerhard HOFBAUER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Melek GÖKAY (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilgün SAZAK (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent MERCİN (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Meliha YILMAZ (Gazi Üniversitesi)

İmtiyaz Sahibi / Publisher
Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü (SADA)

Editörler / Editors
Prof. Dr. Emin ERDEM KAYA / Doç. Dr. Özden GEZER

Yardımcı Editörler / Vice Editors
Prof. Dr. Attila DÖL ve Prof. Dr. Oğuz YURTTADUR

Tasarım / Design
Prof. Dr. Oğuz YURTTADUR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Fırat BAŞBUĞ

Kurumsal İletişim ve Reklam
ARTSÜREM

Yazışma Adresi/Address:
Oğulbey Mahallesi, K.Evleri, 571, Gölbaşı-Ankara

(Sanat Eğitimi Dergisi; CEEOL, EBSCO ve ERIH PLUS tarafından dizinlenmekte ya da listelenmektedir)

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali Osman ALAKUŞ (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman ALTINTAŞ (Giresun Üniversitesi)

Prof. Dr. Lyudmila ANDREYEVA (Vologda State University)

Prof. Dr. Serap BUYURGAN (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Serkan ECE (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Melek GÖKAY (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Zehra Seçkin GÖKBUDAK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Bedri KARAYAĞMURLAR (İzmir)

Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuray ÖZEN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Atilla SAĞLAM (Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan TEPECİK (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihan YAĞIŞAN (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Nalan YİĞİT (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Meliha YILMAZ (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Çağatay AKENGİN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Zuhal ARDA (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah AYAYDIN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Dolunay AKGÜL BARIŞ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Doç. Dr. Yusuf ÇETİN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Prof. Dr. Esra DALKIRAN (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ (Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Ersan ÇİFTÇİ (Erzincan Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent MERCİN (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Sema SEVİNÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Aynur SULTANOVA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. S. Cem ŞAKTANLI (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan TAŞKESEN (Erzincan Üniversitesi)

Prof. Dr. Ebru TEMİZ (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim Halil TÜRKER (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Doç. Dr. Hamit YOKUŞ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Eda ANGI (Niğde Üniversitesi)

Doç. Dr. Köksal APAYDINLI (Ordu Üniversitesi)

Doç. Dr. H. Serdar ÇAKIRER (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ali DELİKARA (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Attila DÖL (Niğde Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Ali GENÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. E. Erdem KAYA (Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Can KÜÇÜKTEPEPINAR (Mersin Üniversitesi)

Doç. Dr. Hayrettin Onur KÜÇÜKOSMANOĞLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yılmaz KÜÇÜKÖNCÜ (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)

Doç. Dr. Nalan OKAN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Yüksel PİRGON (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Özlem AKIN ŞİŞMAN (Pamukkale Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer TİRE (Çukurova Üniversitesi)

Doç. Dr. Özcan ÖZKARAKOÇ (Akdeniz Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Ozan UYAN (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ali ÖZDEK (Erciyes Üniversitesi)

Dergimiz aşağıda listelenen kütüphanelere CEEOL aracılığıyla iletilmektedir.

Australia
University of Technology, Sydney
Austria
Karl-Franzens-Universität, Graz
Universität Wien

Commission européenne – Direction générale de l'éducation et de la culture Direction – Jeunesse, société civile, communication Unité – Bibliothèque centrale
Katholieke Universiteit Leuven
Bulgaria

Centre for Advanced Studies, Sofia
Sofia University "St. Kliment Ohridski" Canada
Carleton University, Ottawa
McGill University Library, Montréal
The University of Western Ontario
Czech Republic
Charles University in Prague, Faculty of Social Sciences

Statsbiblioteket/State and University library, Århus

Syddansk Universitet/University of Southern Denmark
Finland

University of Helsinki

Ecole Normale Supérieure Lettres et Sciences Humaines(ENS LSH), Lyon

Bibliothèque des langues et civilisations – GIP Bulac, Paris

Staatsbibliothek zu Berlin
UB Freiburg
UB Greifswald
Hochschule Heilbronn
UB Konstanz
Bayerische Staatsbibliothek, München
UB Potsdam

Central European University, Budapest
Italy

European University Institute, Firenze

Hebrew University Library, Jerusalem

The National Library of Israel
Japan

University of Amsterdam
Erasmus University Rotterdam
Norway

Monash University Library, Melbourne

Österreichische Nationalbibliothek, Wien
Universität Salzburg
Zentrum für soziale Innovation (Centre for social Innovation), Wien Belgium

Council of Europe / Conseil de l'Union Européenne

American University in Bulgaria, Blagoevgrad
New Bulgarian University, Sofia

University of Alberta
University of Manitoba Libraries
University of Toronto

Palacký University Olomouc
Ústav pro studium totalitních režimu / The Institute for the Study of Totalitarian Regimes
Denmark
The Royal Library/Copenhagen University Library

University of Eastern Finland, Joensuu
Campus Library, Joensuu University of Turku
France
B.D.I.C. – Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine, Nanterre Cedex
Collège de France – Bibliothèque byzantine, Paris Cedex
Germany
UB Frankfurt/Main
UB Gießen
SUB Hamburg
TULB Jena
UB Leipzig
Max-Planck-Gesellschaft, München
UB Regensburg
Hungary

Università di Bologna – Biblioteca centralizzata ”Roberto Ruffilli” Università degli Studi di Trieste
Israel
Tel Aviv University – Elias Sourasky Library

The University of the Sacred Heart, Tokyo
Netherlands
University of Groningen

University of Oslo

Norwegian University of Science and Technology, The NTNU Library, Trondheim

Poland

University of Bielsko-Biala

University of Silesia, Katowice

Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków

Pedagogical University, Kraków

Lodz University

Opole University

Adam Mickiewicz University, Poznań

University of Warsaw

Romania

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" – Arad

Universitatea din Bucureşti

Universitatea Babeș Bolyai – Cluj-Napoca

Universitatea "ANDREI ŞAGUNA", Constanța

Universitatea Alexandru Ioan Cuza – Iași

Universitatea de Vest – Timișoara

Slovakia

Univerzitná knižnica v Bratislave / University Library in Bratislava

Štátna vedecká knižnica v Prešove

South Korea

Hankuk University of Foreign Studies

Spain

Universidad de Las Palmas de Gran Canaria

Universidad de Málaga

Sweden

Södertörns Högskola/Södertörn University, Huddinge

Uppsala University Library

Switzerland

Universitätsbibliothek Basel

Schweizerische Osteuropa-Bibliothek, Bern

Bibliothéque cantonale et Universitaire, Fribourg

University of Lausanne

Zentral- und Hochschulbibliothek KANTON LUZERN

Zentralbibliothek Zürich, Kantons-, Stadt- und Universitätsbibliothek

United Kingdom

University of Bath

University of Glasgow

London School of Economics and Political Sciences (LSE)

The British Library, London

UCL School of Slavonic and East European Studies, University

The University of Manchester

College London

University of Oxford, Bodleian Library

University of Sussex

University of St. Andrews

United States
University of California Berkeley, Doe/Moffitt Libraries

University of Chicago
Columbia University in the City of New York
Creighton University
Duke University
University of Florida
Harvard College, Harvard University Library
University of Iowa Law Library, Iowa City, IA
University of Kansas

Miami University, Oxford, Ohio
University of Minnesota, Minneapolis
University of Pittsburgh
Rice University
The Library of Congress
United States Holocaust Memorial Museum
Yale University

Bucknell University, Lewisburg, Pa.
University of California, Los Angeles (UCLA)
Center for Jewish History, New York
Cornell University
University of Denver
Emory University, Atlanta
Georgetown University
University of Illinois Urbana Champaign
Indiana University, Bloomington
George C. Marshall European Center for Security Studies
University of Michigan
University of North Carolina at Chapel Hill
Princeton University
Stanford University
University of Wisconsin Madison
Washington University in St. Louis
Yeshiva University

ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN RESİM SANATININ KURUCULARINDAN RASİM BABAYEV YARATICILIĞI

Terlan MEHDİYEVA AZİZZADE[1]
Selin GÖZÜKAN[2]

[1] Doç. Dr. , Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim, terlanm@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-0883-8169
[2] Sanatta Yeterlilik, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat ve Tasarım, gozukanselin@gmail.com, https://orcid.org/ 0009-0002-3743-5924

Azizzade M.,Terlan ve Selin Gözükan. "Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatının Kurucularından Rasim Babayev Yaratıcılığı". Sanat Eğitimi Dergisi, 12/2 (2024): s. 118–131. doi: 10.7816/sed-12-02-05

ÖZ

Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatı'nın herhangi bir siyasi baskı ve tepkiden uzak, serbest gelişim sürecinin bugünkü başarılarında, kuşkusuz geçen yüzyılın 60-70'li yıllarında mücadele veren sanatçıların büyük payı vardır. Bir zamanlar Azerbaycan toplumunun az bir kısmının bildiği "Abşeron Mektebi"nin kurucularından biri kabul edilen Rasim Babayev, XX. yüzyılın son çeyreğinde bu mücadelenin önde gelen isimlerindendir. Çağdaş resim sanatının kurucu isimlerinden ve Azerbaycan'ın en önde gelen sanatçılarından biri olan Babayev, tüm hayatını baskıcı Sovyet rejimi ve sanatının karşısında mücadele ederek geçirmiştir. Baskıya ve sömürüye maruz kalan Azerbaycan halkının unutturulmaya çalışılan kimliğini; dili, folkloru, tarihi ve mitolojisini gün yüzüne çıkararak eserlerine nakşetmiştir. Bu yönüyle R. Babayev'in eserleri sadece sanatsal ve felsefi nitelikte olmayıp aynı zamanda millî-ahlaki, ideolojik ve sosyolojik açılardan da değerlidir. Sadece eserleri ile değil, sanatçı duyarlılığı ve toplumsal rolü nedeniyle de Babayev'in eserlerinin yaratıcı inancı, özellikleri ve gelişim yönleri bugüne kadar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Yapılan birçok çalışmaya rağmen sanatçının yaratıcılığının bütünsel bir panoramasını sunmak mümkün olamamaktadır. Bu araştırma, Rasim Babayev'in yaratıcılığının temel özelliklerini, hayat anlayışı ve felsefesi temelinde açıklamayı hedeflemektedir. Ayrıca Babayev'i Türkiyeli sanat araştırmacılarına tanıtmak amaçlanmaktadır. Çalışmada sanatçının hayatının dönüm noktaları, felsefesinin temelleri, yaratıcılık arayışlarının temel durakları, belli başlı imgeleri ve temaları aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Çağdaş, Resim, Abşeron- Mektebi

Makale Bilgisi:
Geliş: 14 Ekim 2024 Düzeltme: 29 Kasım 2024 Kabul: 22 Aralık 2024

© 2025 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatı'nın herhangi bir siyasi baskı ve tepkiden uzak, serbest gelişim sürecinin bugünkü başarılarında, kuşkusuz geçen yüzyılın 60-70'li yıllarında mücadele veren sanatçıların büyük payı vardır. Azerbaycan sanatının gelişmesi ve daha da ilerlemesinde, özellikle öne çıkan birkaç isim ayrıca önemlidir. Bu mücadelenin baş oyuncularından biri de görkemli ressam Rasim Babayev'dir.

XX. yüzyılın son çeyreğinde Azerbaycan'ın önde gelen sanatçılarından biri olan Rasim Babayev, bir zamanlar Azerbaycan toplumunun çok az bir kısmının bildiği "Abşeron Mektebi"nin kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Resmî olmayan Abşeron Mektebi'nin liderlerinden Rasim Babayev'in (1927-2007) Moskova Rus Müzesi'nde, Kasım 2014 tarihinde açılan sergisi küçük, ama yarattığı etki büyük olmuştur.

Bakü Haydar Aliyev Vakfı ve Moskova Mordzhani Vakfı tarafından 23 Ekim 2013'te düzenlenen küçük bir retrospektif sergide ise merhum sanatçının ailesinin koleksiyonundan yaklaşık 80 eser sunulmuştur. Bu yapıtların çoğu; 1970 ve sonrasında, R. Babayev'in bir grafik sanatçısından "yeni vahşi" bir hikâye anlatıcısına dönüştüğü zaman yapılmıştır. Bu sergiler, 2007 yılında vefat eden usta sanatçının adeta yeniden keşfine vesile olmuştur. Rasim Babayev'in hayatı, sanat anlayışı ve yaratıcılığının özgün yönlerini yansıtan üslubuna geçmeden önce sanatçının yaşadığı dönemin tarihsel panoramasına kısaca bakmak ve özellikle Abşeron Mektebi üzerinde durmak gerekmektedir.

Sovyet ideolojisi; millî veya geleneksel sanat tarzlarının gelişmesine, sanatta millî-manevi değerlerin öne çıkmasına hemen her zaman engel olmuştur. Bu ideolojinin kati sınırları; birçok yetenekli sanatçının gerçek yaratıcılık potansiyelinin ortaya çıkmasına engel yaratarak sanatsal üretimlerinin belli çerçevede sıkışıp kalmasına yol açmıştır. Tarihin hiçbir döneminde sanatçılar; kendi kimliğini, ulusal değerlerini, tarihini, geleneklerini bulma yolunda Sovyetler Birliği'nin özellikle Stalin Dönemi'nde (1937-1953) olduğu kadar büyük zorluk ve baskılara maruz kalmamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'ne bağlı Türki Cumhuriyetler sanatçıları son derece ürkütücü baskılar ve tuzaklarla savaşmak zorunda kalmışlardır. Yozlaştırılmaya, sahte bir yabancılaştırılmaya zorlanan bu sanatçılar arasında yer alan Rasim Babayev'in en verimli dönemleri; bu sahtekarlığa ve ötekileştirilmeye karşı mücadele ile geçmiştir.

Azerbaycan çağdaş resim sanatında biçim ve içerik tartışmaları 1930'larda ortaya çıkmış; ancak bu dönemde Sovyet ideolojik yönelimleri ve uygulanan sansür nedeniyle bu tartışmalar kamuya açık alanda büyük ölçüde sınırlandırılmıştır (Schild, 2010). 1960 kuşağı sanatçılarıyla birlikte, özellikle Abşeron çevresi içinde, yerel ve ulusal öğelerin çağdaş biçim arayışlarıyla birleştirildiği yeni bir ifade dili yeniden görünür hâle gelmiştir (Erarta, 2017; Heydar Aliyev Foundation, 2016). Sosyalist Gerçekçilik'in resmi doktrininde ulusal kimlik söyleminin nasıl yapılandığına dair eleştirel okumalar bulunmakla birlikte, Abşeron çevresindeki sanatçılar üretimlerinde millî motifleri ve folklorik imgeleri çağdaş estetik arayışlarla ilişkilendirmişlerdir (Erarta, 2017). Rasim Babayev örneğinde ise renk ve biçim kullanımı, sezgisel bir dizimleme ve ritmik yapı sergileyerek hem yerel anlatıları hem de modernist biçim deneylerini bir arada sunmuştur (Yay Gallery, 2024). Renk ve biçimi bu şekilde sezgisel bir ritmik düzen içinde kurgulamak, Babayev'in sanatsal yaratıcılığının temel özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Abşeron Ressamlık Mektebi" ifadesi XX. yüzyılın ortalarında Azerbaycan tasviri sanat alanında yaratılmış sanatsal bir terimdir. "Abşeroncu" sözcüğünü o tarihlerde Bakü'de yaşayan, yaratıcılıklarını genelde başkent etrafı bölgelerdeki köy ve kasabaları karış karış gezerek, bu sade insanların, köklerine bağlı şekilde sürdürdükleri günlük yaşam tarzlarını idealize etmeden tuvale aktaran bir grup ressama verilen bir isim, kavram olmuştur. Azerbaycan Türklerinin yüzyıllar içerisinde oluşturduğu çeşitli estetik kavramlar Abşeron Mektebi üyeleri tarafından yeniden yorumlanarak hayat bulmuştur. Geleneksel sanatın, halkın kültürel yaşamının görsel dilini dünyaya taşımayı amaçlayan bu genç, dinamik, kararlı sanatçılar Çağdaş Azerbaycan Sanatının kurucularıdır (Mehdiyeva Azizzade, 2017, s.157).

1960'larda başlayan ve Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatı'nın yazgısını belirleyen köklü dönüşümler, 1990'larda zirveye ulaşmıştır (Önen & Çağatay, 2019). Bu baş döndürücü ivmenin mimarları kuşkusuz 1960 kuşağı "Abşeron Mektebi" sanatçılarıdır. R. Babayev ve 1960 kuşağı, Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatı'na dönüm noktası denebilecek yenilikler getirmişlerdir. Bu dönem yapıtlarının ardında yatan düşünce birikimine yabancı olmayan izleyici, özgünlük ve geleneğe dolaylı yoldan ışık tutan bu eserleri algılamada zorluk çekmeyecektir (Azizzade, 2015). Abşeron Mektebi veya Azerbaycan Nonkomformist Sanatçıları olarak bilinen sanatçılar için önemli olan yapılanın niteliği değil, hangi niyetle, daha doğrusu hangi bilinç ile yapıldığıdır. Onca baskı ve kıyıma rağmen gerçek sanat ve sanatçı duyarlılığıyla yollarından hiç

sapmamışlardır (Azizzade, 2015). Sovyet Nonkomformist Sanatçıları listesinde Azerbaycan Nonkomformist Sanatçıları'nın sayısı hiç de azımsanacak gibi değildir. Ancak bu sanatçılar içinde Babayev'in oldukça farklı bir konumu vardır. Babayev, yerel değerleri ve ulusal kimliği ele alırken aynı zamanda bu unsurlarla bir hesaplaşmaya da girmiştir. Dünya sanatı karşısında, medeniyetler çatışması karmaşasında kendi kültürünü ve değerlerini sorgulamaktadır (YAY Gallery, 2024). Bu özgün yaklaşımıyla Babayev, hem çağdaş Azerbaycan resminin öncülerinden biri hem de Nonkomformist hareketin güçlü temsilcilerinden biri olarak sanat tarihindeki yerini almıştır.

Mehmet Ergüven'in de ifade ettiği gibi "*Resmin hiç değilse son yüz yıllık tarihi, tuvale -veya tuvalde- yansıyan kaygının yapısındaki köklü dönüşümün öyküsüdür gerçekte. Artık söz konusu olan, dural dengelerin değil, sürekli bir oluşum sürecinin karşısında alınacak tavırdır. Bu süreç, devralınan mirasa göre, ya görünür dünyanın sınırlarını aşmaksızın yansıtılacak, ya da -her dil'in ancak düzenlemeye ilişkin olanaklar ölçüsünde etkin olabileceği gerekçesiyle- yeniden üretilecektir*" (Egüven, 1992. s. 324).

1990'lara gelindiğinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması birçok sanatçıyı (nonkomformist sanatçıları) yaratıcılık açısından çok fazla etkilememiştir. Bu sanatçılar daha önce çalıştıkları gibi çalışmaya devam etmişlerdir. Çünkü bu sanatçılar için sanat her zaman bir mücadele aracıdır. R. Babayev bu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir: Matisse onun için resim yapmanın büyük, rahat bir koltuk gibi olduğunu söylerdi. Benim için resim hayattır ve hayat her zaman mücadeledir. Ben her zaman sisteme karşı mücadele ettim. Açıkçası, bu yüzden hiçbir zaman sanat diploması alamadım. Kısıtlamalar altında çalışamadım (AZgallery.org. Erişim Mart 2021).

Yöntem

Çalışmanın konusu nitel araştırma yöntemi çerçevesinde, Rasim Babayev'in yaratıcılığı ve eserlerinin incelenmesine geçmeden önce Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatının gelişim sürecinde Abşeron Mektebinin tarihi ve faaliyeti hakkında kısa bilgi verilecektir. Bir zamanlar Azerbaycan toplumunun çok az bir kısmının bildiği "Abşeron Mektebi"nin kurucularından biri olarak kabul edilen XX. yüzyılın son çeyreğinde bahsi geçen mücadelenin önde gelen isimlerinden Rasim Babayev'in yaratıcılığını Türkiyeli sanat araştırmacılarına tanıtmak amaçlanmaktadır.

Literatür Taraması

Araştırma kapsamında öncelikle kuramsal yapı olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatının herhangi bir siyasi baskı ve tepkiden uzak, serbest gelişim sürecinin bugünkü başarıları incelendiğinde, tarihi gelişimi ve dolayısıyla Abşeron Mektebi sanatçılarına ilişkin bilgilere Eliyev, Feyzullayeva, İbrahimov, Quliyev, Hacıyev'in çalışmalarında detaylı olarak yer verilmiştir (Eliyev, 2015; Feyzullayeva, 2003; Hacıyev,1974; İbrahimov, 2020; Quliyev, 2012. vs.).

Sosyalist Gerçekçiliğin egemen olduğu dönemde ideoloji karşıtı eserlerin sergilenmesi sıkça engellendiğinden, Rasim Babayev'in yaratıcı üretimi üzerine yapılan kapsamlı çalışmalar büyük ölçüde 1990 sonrası dönemde yoğunlaşmıştır (Azizzade, 2015). Bu incelemelerde eleştiri ve yorumlar farklılık göstermiş; özellikle Rusça, İngilizce ve Azerbaycan Türkçesi kaynaklarda yer alan resim adları ve eser bilgileri arasında tutarsızlıklar ve adlandırma farkları gözlenmiştir (Kaspi.az, 2015). Çalışmada, söz konusu tutarsızlıkların giderilmesi için başvurulan yazılı kaynaklar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve eksik/çelişkili bilgiler bu kaynaklardan hareketle birbirini tamamlayacak şekilde düzeltilmiştir. Bu yöntem sayesinde resim adları, tarih ve teknik bilgiler daha sistematik ve güvenilir bir biçime kavuşturulmuştur (Azizzade, 2015).

Literatür taraması sonucunda Rasim Babayev ve eserleri hakkında ele alınan konu bağlamında çok sayıda güncelliğini kabetmeyen değerli bilgilerin var olduğu tesbit edilmiştir. Son otuz yıllık kısa sürede sanatçının eserlerinin sanatsal bağlamda analizine ilişkin yeterli sayıda tez, makale ve inceleme yazısının yayımlandığı tespit edilmiştir (Azizzade, 2015; Önen & Çağatay, 2019). Çalışmalarda eser adlandırmaları ve teknik bilgilerde kaynaklar arası tutarsızlıklar gözlenmiş; örneğin Püstə ağacı eserinin tarih ve teknik bilgileri kurum kayıtları ve galerilerle (Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi) çapraz kontrol edilmiştir.Dolayısıyla, Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatının kurucuları listesinde ismini üst sıralara yazdırmayı başarmış Rasim Babayev'in resim estetiğinin gelişim basamaklarını takip etmek ve öğrenmek merak konusu olmuştur.

Hayattan Sanata. Genç Rasim'in Acıları

R. Babayev'in yaşamı; tıpkı sanatın birçok alanındaki birçok sanatçıda olduğu gibi, sanatsal yaratımını yakından etkilemiştir. Buna rağmen Babayev için üslubunun yapı taşlarını yaşadıkları ve hayata karşı tutumu ile bu denli özleştiren az sayıdaki sanatkârdan biridir denebilmektedir.

1927 yılında Bakü'de doğan Rasim Babayev, ilk sanat eğitimini 1945–1949 yıllarında Azim Azimzade Güzel Sanatlar Okulu'nda almış, 1949–1956 yılları arasında ise Moskova'daki V.İ. Surikov Devlet Güzel Sanatlar Enstitüsü'nde öğrenim görmüştür (YAY Gallery, 2024; Nar Gallery). Bazı kaynaklara göre Babayev'in bitirme eseri (rapor edilen örneklerden biri: Balıkçılar) dönemin sosyalist gerçekçilik çizgisine uymadığı gerekçesiyle öğretim üyelerinden ve Enstitü yönetiminden eleştiri almış; bu durumun eğitim sürecindeki resmi/ideolojik baskılarla bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür (Prabook; Wildeast, 2021). Ayrıca dönemin politik ortamı nedeniyle Babayev'in bazı çalışmalarının sergilenmediği veya görünürlüğünün kısıtlandığına dair yayınlar mevcuttur (Wildeast, 2021).

Bu eleştiriler karşısında kendi görüşünden vazgeçmeyen genç Rasim, altı yıllık eğitimi nedeniyle kendisine verilen bir belge ile okuldan ayrılmıştır. Yıllar sonra, 1989 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Onurlu Sanatçısı" unvanını alan sanatçı, Üniversite tarafından verilmek istenen gecikmiş diplomayı reddedecektir.

İlk Arayış Yılları

Yaşadığı haksızlık genç sanatçıyı asla yıldırmasa ve hatta tam tersine kendi düşüncelerine dayanan muhalif tavrını ve bağımsız tarzını oluşturmaya yönelik arayışlarını perçinlese de yaşanan haksızlıklar, hüzünlü anılar, bekleyiş, sabır gibi motifler, eserlerinin hep bir köşesinde kalmıştır. Bu süreçte Babayev, okulun öğrencilere dayattığı içerik olarak Sovyet, biçim olarak ise "Sosyalist Gerçekçilik" esaretinden kurtulmak için Avrupa sanatını inceleyerek kendince çözüm yolu aramıştır. Ayrıca, Uzak Doğu kültürünü ve sanatını da araştırarak Çin kaligrafisine ilgi duymuştur.

Babayev'in Avrupa ve Uzak Doğu sanatı araştırmalarının yanı sıra ve hatta bu araştırma sonuçlarının itici gücü ile Beyaz Rusyalı sanatçı Marc Chagall'dan (1887-1985) esinlenerek çözmesi gereken bir görevi vardı: Geleneksel halk kurgusunu bir sanatçı olarak değil, Azerbaycanlı bir sanatçı olarak bulmak için halkının yaşayış ve inanışlarını araştırmaya başladı. Azerbaycan'ın mevcut kaynakları; Gobustan'ın petroglifleri, Türkçe ve Arapça yazılar, Tebriz minyatürleri, Şeki Han Sarayı'nın duvar resimleri vs. sanatçının temel araştırma alanları oldu. Babayev, içeriğe yönelik bu araştırmalarının sonucunu W. Kandinsky'nin ilham veren renkleriyle bütünleştirerek geleneksel Azerbaycan sanatını yeniden yorumladı.

Babayev'in özellikle geç durgunluk ve Perestroyka yıllarındaki Dionisos mitolojik unsurunu "Doğu halklarının masalları" yetkisi altında resmîleştiren üslubu Chagall'ın eserleriyle karşılaştırılmaya devam edilmiştir. İlk çalışmalarından ve arayışlarından epey sonraki bir döneme tekabül eden bu dönemlerde artık "biçimcilik" terimi yıpranmış, kültürel iklim "ısınma" ya doğru değişmiştir. Böylece, Rasim Babayev yapıtlarını Dionisos-Zerdüşt, Avesta, Abşeron diyarının ateş püskürten melekleri ve diğer göksel varlıklar; ateş kuşları, develer vs. gibi fantastik imgelerle rahatlıkla zenginleşmiştir.

Arayıştan Buluşa; Destandan Masala Mitolojik İmgeler

Babayev'in ilk dönemdeki arayışları sonucu yaratıcılığına işleyen Azerbaycan folkloruna dönüş, sanatçının eserlerinde farklı zamanlarda farklı imgelerle kendini göstermiştir. Örneğin Sovyet döneminde, başarılı bir sanatçı unvanı kazanmak için Sanatçılar Birliği'nin siparişlerini yapmak zorundaydınız. Ünlü parti liderlerinin portrelerini çizmek gibi projeler üstlenmeniz gerekiyordu. Bu tür resimler yapmadığı için devlet tarafından hiçbir zaman tanınmadı Rasim Babayev. Dolayısıyla çalışmalarını da sergileyemedi. Örneğin; 1977 yılında, Moskova'da açılacak olan bir sergiye gönderdiği yedi eseri, fikirlerinin toplumu kışkırtacağı ve ajite edeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Buna rağmen Sovyet Sanatçılar Birliği, temeli "Birinci Dalga Rus Avangart" sanatçıları Chagall, Gonçarova, Filonov gibi isimlere dayanan ve "Primitivizm" olarak bilinen bir sanat tarzını tanımıştır. Dolayısıyla yasakların kol gezdiği bir dönemde bu ideolojiye karşı çıkan sanatçılar için bir nefes alma alanı açılmıştır.

Görsel 1. Rüya divası. t.ü.y.b. 65x90cm.1985
Kaynak: http://www.artnet.com

Bu durum Babayev'in perspektifsiz, doygun, parlak renklerin yoğun olduğu, figürsüz bir dizi çalışmalar yapmasına olanak sağlamıştır. Babayev'in "Devler" (Görsel 1,2) serisi bu dönemde tuvallerini doldurmaya başlamıştır. Azerbaycan Türklerinin masalları, efsaneleri; sanatçının çocukluktan tanıdığı bu korkunç yaratıklar açısından oldukça zengindir. Ama gerçek şu ki, bu yaratıklar sanatçının tuvallerinde önceki rejimin hâlâ kısmen devam eden baskısının sembolleri olarak hortlamıştır. Bu sembollerin metin altı göndermeleri, anlaşılmamış fanteziler olarak algılanmıştır. Oysaki sanatçının "ilkellik" kılığı altında aktardığı bu korkunç imgeler; yaşanılan baskıcı hayatın korkunçluğunu vurgulamak üzere seçilen göndermelerdir. 1990'lı yılların ortalarına doğru bu yaratıklar yavaş yavaş kaybolur ve içinde yaşanılan yeni tarihsel deneyimler öne çıkar.

Görsel 2. Dev.t. ü. y. b, 98x139 cm.1986
Kaynak: http://www.artnet.com/artists/rasim-babayev

Türk kültürü ve mitolojisinden beslenen sanatçının tuval üzerinde yarattığı imgeler, katmanlı ve hassas bir renk anlayışına sahiptir. Onun sanat tarihinden referanslar içeren resimlerine renk katmanlarıyla soyutlamalar eşlik etmektedir. Sanatçının ritim duygusu ve çok katmanlı bir görsellik içeren bu eserleri; Azerbaycan halkının içine düştüğü faciaları, onları zorunlu göçlere zorlayan travmaları ve acıları, Rasim Babayev yorumu ve imgeleriyle karşımıza çıkarır. Babayev, eski mitolojiden alınmış imgeleri kendi yorumlarıyla zenginleştirerek ve günümüzün problemlerini hayvan imgeleriyle bütünleştirerek; kargaşa, acı, kirlilik ve yüzleşme gibi kavramlara dikkat çekmiştir (Görsel 3). Doğu-Batı senteziyle oluşturulan ve fantastik bir atmosfer ortaya koyan bu yaratıklar, Rasim Babayev imgeleri olarak bilinmektedir (Mehdiyeva Azizzade, 2017, s. 224).

Hangi dönemde, hangi imgelerle olursa olsun sanatçının dünya görüşünün ve yaratıcılığının şekillenmesinde Azerbaycan Türklerinin folkloru büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan masalları ve destanları, bunların derin felsefi özü, millî-manevi değerleri ve ulusal etnografi özellikleri sanatçının yaratıcılığının temelini oluşturmaktadır.

Görsel 3. Savaşın yüzü. t.ü.y.b. 284 x 182.1990
Kaynak: http://nar-gallery.com

Yaratıcılığın Yapı Taşları; Hayat – İdeoloji Çelişkisinden Kontrast Temalara

Sanat eleştirmenleri Babayev'in yapıtlarının biçimsel düzleminde Zerdüştlüğü önemli bir unsur olarak görmenin yanı sıra beyaz ve siyah, noktalar ve çizgiler gibi çoğunlukla zıt imgelerin kullanımı üzerinde de durmuşlardır. Sanatçının özellikle "Yaralı Duvarlar" serisinde imgeler; uyuyan-uyanık, iyi-kötü, cennet-cehennem, neşe-üzüntü dikatomileri ile ele alınmıştır.

Rasim Babayev'in ilk dönem yapıtlarında ağırlıklı olarak grafiksel çalışmalar, litografi ve linogravi teknikleri üzerinde durduğu bilinmektedir. Sanatçı bu dönem yapıtlarında doğa, insan, yaşam, ölüm, geçmiş gibi kavramlar üzerinde araştırmalar yaparak "iyi ve kötü" tezatlığı üzerine kurulu etik sorununun sanatsal ifadesini, yaratıcılığının temel sorunu hâline getirmiştir. Bu seriden olan çalışmalarında sanatçı ne "konuşursa" konuşsun, yapıtlarındaki anlamın derin ifadesini, sanatsal detayını "iyiyle kötünün" kesiştiği noktada bulur.

Babayev'in Sosyalist gerçekçiliği karşısında keskin bir muhalefet içeren ve bizzat bu dönemin sloganlarının sahteliğini vurgularcasına bahsi geçen mottoların temalarını esas gerçeklikle buluşturan bu dönem eserlerine sanat eleştirisi içerisinden kapsayıcı bir yorumda bulunmak gerekirse sanatçının yaratıcılığının ana çizgisini zıtlıkların mücadelesi oluşturmaktadır denebilir.

Babayev, düşünsel dünyasında net bir biçimde karşı karşıya koyduğu zalim Sovyet ideolojisi ile baskı ve sömürüye uğrayan Azerbaycan halkının temsilini eserlerinde iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, yaşam ve ölüm, doğa ve onu sömüren insan karşıtlıkları üzerinden kurgulamıştır. Bu sebeptendir ki Babayev'in eserleri fazla yoruma gerek kalmadan izleyicinin kalbine doğru yol almaktadır. Bunun bir diğer nedeni de sanatçının konularının bin yıllardır insanoğlunun zihnini meşgul eden, kafasını karıştıran ve muhtemelen gelecekte de hayatımızda olacak olan sorunları içermesidir.

Sosyal Gerçekçiliğe Karşı Gerçeğin Yeniden Kuruluşu

Baskıcı Sovyet rejiminin temel ideolojisi olan Sosyalist Gerçekçilik her ne kadar kavramsal varlığını "gerçekçilik" üzerine kursa da içeriği aslında bu kavramın tam tersini yansıtmaktadır. Eşitlik, kardeşlik, barış kavramları gibi "gerçek" kavramı da bu dönemin ayrımcı, sömürücü ve yalancı düzenini örtbas etmek üzere öne sürülen bir paravan işlevi görmektedir. Buna karşı Babayev ve arkadaşları hem Sovyet rejiminin maskesini düşürmeye hem de gerçek hayatın gerçek sorunlarını incelemeye yönelik yaratımları ile gerçeği çok yönlü bir biçimde yeniden kurmuşlardır. Zira;

"Çağdaş sanat gerçekçi olmak zorundadır; ama bu, o bildiğimiz realizm anlamında değil, gerçekliğin bağrında taşıdığı olabilirliklerle hesaplaşma anlamında ele alınmalıdır. Gerçek sanatçı, sezgi yoluyla bulduğu bu olabilirlikleri kurcalayıp, var olanın değiştirebileceğine duyduğu inancı yetirmeksizin, daha insani bir dünya adına yılmadan savaşan kişidir. Hiç kuşku yok ki, böyle bir belirleme, sanatçının içinde yer aldığı topluma kök alıp, birlikte yaşadığı inşalarla aynı zaman ve mekânı bölüşüyor olmanın sorumluluğunu üstlenmesi demektir" (Ergüven, 1992, s. 151).

1960 kuşağı sanatçılarının eserlerinde hayatın sertliğini yansıtan süssüz ve boyasız imgeler kilit rol oynar. Sanatçıların bu tarz eserlerindeki estetik detaylar incelendiğinde; gerçek hayatın nesnel yansımasını hedefledikleri ileri sürülmüş ve daha sonra sanat eleştirisinde bu tarz, "sert üslup" olarak kabul edilmiştir. Bu kuşak sanatçıları arasında Babayev'in yanı sıra Tahir Salahov ve Toğrul Nerimanbeyov gibi isimler de bu estetik kaygıyı dillendiren Azerbaycan sanatçıları olarak Azerbaycan Çağdaş Resim Sanatı tarihine isimlerini yazdırmışlardır. Hayatın sert gerçekliğini yansıtan bu sanatçılar arsında R. Babayev'in yaratıcılığının ise özel bir yeri vardır.

Babayev henüz ilk dönem yaratıcılığında Sovyet mottolarının gerçek hayat üzerindeki yıkıcı etkilerini ele almıştır. Dolayısıyla erken dönem eserlerinde petrol tankerleri gibi endüstriyel manzaraları konu almakta; boru hatları tarafından "çizilen" ve susuzluktan çatlayan bölgeleri (petrol sanayisinin yoğun olduğu Abşeron yarımadası gibi) yansıtmaktadır. "Toprak Petrolle Zengin" (Görsel 4), "Sema", "Karadağ" vs. örnek verile bilir. Sanatçı bu eserleri ile Sovyet ideolojisinin önemli bir sloganı olan "petrol ve emek şiiri" gibi sahte övücü aktarımları değil; toprağın acısını, kendisine yabancı insan faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan manzarayı sorgulamaktadır. Sanatçı bu tarz ilk dönem endüstriyel manzaralarını insansız betimlemiştir. Bu çalışmalarında büyük toprak ve insan faaliyetinin yüzleşmesini, dolayısıyla Azerbaycan petrolünün Sovyet politikası tarafından sömürülmesini sorgulamıştır.

Görsel 4. Toprak petrolle zengin. t.ü.y.b. 62x78cm 1976
Kaynak: http://nargallery.com

Babayev'in sanatsal-toplumsal duyarlılığın yanı sıra, doğaya ve yaşamın gerçekçiliğine karşı duyarlılığına örnek olarak 1975 tarihli "Bahar Hatıraları" (Görsel 5) ve "Bahar" gibi eserleri gösterilebilir. "Bahar Hatıraları" tablosunda; sanatçının doğaya, hayata ve baharın döngüsel yenilenmesine ilişkin felsefi görüşü yansıtılmaktadır. Aslında eserde bahar belirtisi yoktur; sonbahar belirtilerini yansıtan yaşlı bir ağacı betimleyen sanatçı, bu yaşlı ağacı "insanlaştırarak" geçen bahara dair "hatırasından" söz eder gibidir. Yaşlı ağaç; geçmiş baharı, mutlu gençliği özlemle hatırlayan bir imajı aktarmaktadır. Yaşlı ve yoğun ağaç imajındaki düşler ve anılar; sanatçının hayalleri ve anıları ile örtüşüyor etkisi yaratarak, sembolik olarak sanatçının oto portresini sembolize etmektedir. Sanatçının Bakü İnşaatçılar Caddesi'nde bulunan ve "Sanatçılar Evi" olarak bilinen yedi katlı binada yer alan atölyesi ise bambaşka bir gerçeklik katmanının somut ve canlı bir örneği gibidir. Atölyede kâğıtlar, tuvaller, tabaklar, kartonpiyer heykeller, boyalar gibi birbirinden farklı birçok materyal bulunmaktadır. Öyle ki bu mekân, yedi katlı binanın tamamını boyayacak imgelerle doludur. Babayev'in atölyesindeki bu materyallerin

sadece gerçeklikle son bir kırılma yaratma ve fanteziler dünyasına tamamen dalma amaçlı imgeler ürettiği söylenemez. O dönem Karabağ'dan ve Batı Azerbaycan'dan gelen mültecilere ve "Kara Ocak" olaylarına gönderme yapan imgeler de mevcuttur.

Görsel 5. Bahar Hatıraları. t.ü.y.b. 80x60cm.1976
Kaynak: babayev/ttps://humakabakci.com/tr/

Örneğin bir halıya sarılmış kadın-kırkayak figürleri ile sanatçı, ülkesinde yaşanan gerçek soykırım olaylarını yansıtmıştır. Ancak Babayev'in elinde bu imgeler; gerçek bir dünyadan başka bir boyuta, yaşayan ancak mitolojik bir boyuta dönüşmüştür.

İdeolojiden Sanata: Mücadele ve Muhalefetin Renkleri

Babayev içinde yaşadığı toplumun kurulu düzenine ters düşen ve onu sorguya çeken az sayıdaki sanatçıdan biridir. Sanatçının yapıtlarındaki cesur renklerin altında yatan neden, aslında imgeleri aracığıyla izleyicisiyle pervasız bir biçimde diyaloğa girme istencidir. Babayev'in bahsi geçen yapıtlarında renk, renklendirmenin ötesinde dile getirilen bir anlatım aracıdır. Bu eserler genellikle dil yönünden her türlü yoruma açık, dolayısıyla yerel değerlerden esinlenerek de kurguladığı için kökeni açısından öykülenmeye son derece yatkındır.

Babayev'in siyasi içerikli gerçeküstücü resimlerini incelerken ilk bakışta bizi etkileyen duygular belleğimizde yer edinmektedir; bir süre sonra bu yapıtları yeniden tasarlamaya kalkışınca bu imgelerin neyi temsil ettiğini belli belirsiz anımsar izleyici. Özellikle o dönemleri bizzat yaşayan kuşaktan izleyiciler için eserin yapılış tarihleriyle içerikleri bir araya getirildiğinde çok daha net ipuçları elde edildiğini söylemek gerekmektedir. Aslında belleğimize yerleştirdiğimiz imgelerle kurduğumuz bu ilişkinin güçlü etkisi, resmin bir tür çözümleme ve hesaplaşma yöntemidir. Sanatçı, örtbas edilmeye çalışılan geçerli bir hesabın peşine düşerek sorunları gündeme getirmekte ve sorgulamaktadır.

Toplumu denetimde tutmaya çalışan yönetimin sürekli olarak topluma dayattığı baskıcı gerçekçiliğin ve insanları köklerinden koparmaya yönelik olarak yaratılan algı dağınıklığının izlenimlerini toparlamaya yönelik çarpıcı imgeler; sanatçının kompozisyonlarının ana çizgisini oluşturan temel taşıyıcı unsurlardır. Sovyet ideolojisinin "mutlu bugünler ve yarınlar" ucuz sloganlı propagandasına şiddetle karşı çıkan sanatçının o dönemlerdeki çarpıcı mücadelesinin toplum üzerinde küçümsenmeyecek bir etkisi olmuştur (İbrahimov, 2020, s.13).

Babayev bir söyleşisinde, 1976 tarihli Ejderha Yılı'nda yaptığı "Beyaz Ejderha" (Görsel 6) tablosunda Sovyetlerin çöküşüne gönderme yaptığını ifade etmiştir. Ejderha imgesi genellikle gücü simgelemektedir; bu eserde ise beyaz, soluk, iskelete indirgenmiş bir ejderha görülmektedir. İster 1970'lerde ve isterse de 1990 sonrası (Sovyetlerin yıkılışından sonra) olsun Babayev'in eserleri incelendikçe sanat anlayışındaki mükemmeliyet arzusunun izleri daha keskin bir biçimde görülmektedir. Öyle ki bu incelemeler, sanatçının yeteneğine nerede, ne kadar yüklenebileceğini çok iyi hesaplamış; duyarlı ama kendisini hiçbir şeye kaptırmayacak kadar da anlık coşku

ve rastlantıya yer vermeyen karakterini gün yüzüne çıkarmaktadır. Kompozisyonlarının tümüne egemen olan renk dağılımında da bu kaygıyı sezmek olasıdır. Bu duyarlılığın oluşturduğu endişenin uzantısında hep aynı tasanın çeşitlemeleriyle karşı karşıya kalınır. Yer yer sarı ve turuncuya çalan kahverengi ile beyaz arasında geçen renk kompozisyonu, güçlü bir uyumun vurgulayıcısıdır.

Görsel 6. Beyaz Ejderha. t.ü.y.b. 3m x 2m. 1976
Kaynak: babayev/ttps://humakabakci.com/tr/

Sanatçının bu seri çalışmaları, eserlerde ele alınan imgeler arası ilişkideki doğaötesi anlamdan ziyade, sanatçının resmi ardında yatan sorunsala ışık tutmaktadır. Çünkü dikkatle incelendiğinde imgelerin bir rastlantı sonucu değil, bilinçli bir biçimde seçilmiş olduğunu görülmektedir. Babayev, ölçütlerini kendine özgü bir duyarlılığın potasında kotardığı eserlerini, ideolojik liderlerin "temaşa zevkini okşayan" eserler yapan sanatçıların maruz kaldığı tuzağa düşmeyerek ve hatta bu ideolojik tavırların tam karşısında konumlanarak üretmiştir.

R. Babayev'in eserleri sadece sanatsal ve felsefi nitelikte olmayıp aynı zamanda millî-ahlaki, ideolojik ve sosyolojik açılardan da değerlidir. Azerbaycan Türklerinin bin yıllardır oluşturduğu rengarenk, zengin kültürel mirası, özgün sanatsal dili yüzeyde unutturulmaya çalışılsa da halkın ruhunda yaşamış ve yaratıcı insanların eserlerinde ince "kodlarla" nesilden nesle aktarılmıştır.

Çıraklıktan Ustalığa; Etik ve Sanatsal Kaygıların Tematik İz Düşümü

Babayev'in çıraklık dönemi denilebilecek erken dönem çalışmaları, adeta bir yazarın okuyucusuyla yaptığı konuşma gibidir. Bu konuşmanın ana çizgisi insanın evrendeki, doğadaki yeri; büyüklüğü ve rolü hakkındaki düşünceleridir. Sanatçının doğa içerikli eserlerinde insan ve doğa arasındaki ilişki her zaman doğa lehine çözülür ve sonuçlanır. Babayev'in bu galebe çalmaya zemin oluşturan düşünceleri zamanla yaratıcılığının ana çizgisini oluşturan ahlaki, etik sorunlar düzeyine ulaşmıştır.

Sanatçının ilk dönem yapıtlarında görülen ve zamanla olgunlaşan çevreye, doğaya ve insana yönelik sorunlar belirli bir "etik norm" oluşturmuştur. İlk bakışta basit ve lirik motifler gibi görünen "Aile", "Savaş Gazisi" gibi eserlerinde insan hayatının anlamını; "Ne için yaratıldım ve ne için yaşadım?" gibi sorularla açmaya çalışmaktadır.

Sanatçının düşünce tarzını yansıtan eserleri arasında 60'lı yılların ortalarında yarattığı ve memleketi Abşeron'u, Hazar denizini yansıtan "Sahil" (Görsel 7) tablosu dikkat çekmektedir. İlk bakışta bu görsel sadece bir deniz ve sahil manzara sahnesi etkisi yaratsa da eser aslında bir zamanlar burada yaşayan insanların ayak izleri üzerine yoğunlaşmıştır. Sadece ayak izleri olarak algılanan bu imgelerle sanatçı derinden ilgilenmektedir. İnsan, yaşam ve zaman kavramlarına figüratif bir çözüm getiren sanatçı burada, sonsuz yaşam sorununa açıklık getirmeye çalışmaktadır. Bu eserin baskın hissiyatı şu şekilde yorumlanabilmektedir: Güneş, yeryüzü, deniz, kıyı, kaya her zaman olduğu gibi yerinde, ancak bir tek insan izleri çok yakında silinecek ve yok olacak… Burada vurgulanan görüşün doruk noktası, insanoğlunun ölümünden kısa zaman sonra silinecek bir iz değil de kalıcı bir iz yaratması sorunudur.

Görsel 7. Sahil. 110x70 t.ü.y.b. 1966

Kaynak: https://www.google.com/search?q=ressam+rasim+babayev&tbm

1960'lı yılların ikinci yarısında Babayev'in bir dizi başarılı çalışması döneme damgasını vurmuştur. Bu dönemlerde sanatçı zaman zaman geri dönüp halkının tarihine bakmış ve bazen de günlük hayatın kendisini sorgulayan imgeler aramıştır. Sanatçının bu dönem çalışmalarının özelliklerini yansıtmak açısından önemli bir örnek olan "Figüratif Nebi" isimli yapıtında, tarihsel içerik hayat bulmaktadır. Burada, hiçbir siyasi ortama tabi olmayan ve sadece kalbinin ve vicdanının sesi ile özgürlük için savaşan Nebi, tek sultanı olan hayat arkadaşı Hacer betimlenmiştir. Aslında Kaçak Nebi karakteri bir nevi sanatçının kendi otobiyografisini anlatır gibidir. Bu karakter hiçbir siyasi, dış baskıya yenilmeyen (boyun eğmeyen) Rasim Babayev'in ta kendisidir.

XX. yüzyılın 70'li yılları Sovyet toplumu tarihinde "durgunluk" yıllarının (tüm alanlarda) başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu "durgunluk" resmî sanata da yansımıştır. Sovyet ideolojisinin krizi her alanda olduğu gibi görsel sanatlarda da kendini göstermiştir. Ancak bu durgunluk R. Babayev gibi sanatçıları etkilememiştir. Çünkü sanatçı Sosyalist Gerçekçilik anlayışına her zaman karşı çıkarak "insan ve yaşam", "yaşam ve zaman" sorunlarının etik içeriğini sanatı aracılığıyla çözmeye çalışmıştır.

"Gövdesini saran yaşamda mucizenin kaynağını aramaktan hiç yorulmayan sanatçı, modern hayatta görüp yaşadıklarına farklı ve zıt anlamlar yüklemiştir" (İbrahimov, 2020, s.10).

Sanatçının ister grafik çalışmaları isterse de resim çalışmaları olsun, tüm üretimlerinde içsel bir isyan söz konusudur. Baskıcı rejimi protesto eden sanatçının, yapıtlarının alt metinlerinde ve arka planda yaptığı göndermeleri görmemek mümkün değildir. Gizem ve çok katmanlılık, sanatçının birçok eserlerinin isminde direkt olarak kendisini ele verir.

Hazana Doğru. Bireysel İzlenimlerin Sanata Yansıması

Babayev'in eserlerinin yaratıcı inancını, özelliklerini ve gelişim yönlerini inceleyen araştırmacılar; "Sovyet Sanatı'ndan" keskin bir şekilde ayrılan tarzına büyük bir ilgi duymuşlardır. Dolayısıyla bu ilgi sanatçının yaratıcılığının dönem dönem ve geniş çaplı araştırılmasına, birçok monografisinin yazılmasına, eserlerinin ulusal ve uluslararası koleksiyonlarda yer almasına sebep olmuştur. Böylesi bir ilgi Çağdaş Azerbaycan resim sanatı tarihinde Rasim Babayev olgusunu anlamaya ve değerlendirmeye hizmet etmiştir. Yapılan birçok çalışmaya rağmen sanatçının yaratıcılığının bütünsel bir panoramasını sunmak mümkün olamamaktadır. Bunda sanatçının dur durak bilmeyen arayışlarının, çok katmanlı ve değişken tematik yapısının etkisi büyüktür.

Babayev'in 1974 tarihli "Kardeşimin Anısına" (Görsel 8) adlı yapıtı, bahsi geçen sorunlardan "yaşam ve ölüm" temasına yönelmiştir. Eserin konusu, sanatçının erkek kardeşinin bir trafik kazasında trajik ölümüdür. Babayev bu elim hadise için;

"Kardeşimin yıkıcı, trajik ölümünden derinden etkilendim…" ifadelerini kullanmıştır. "Eserde, tuvalin yüzeyinin yüzde 90'ını dağınık, ağır, birbirini parçalayan, sıkıştıran taş bloklar oluşturmaktadır. Sanatçının gözleri önünde gerçekleşmiş olay karşısında, bilinçaltında; araba kazasında mahsur kalan kişinin trajik ölümünü, kendi kendini yok eden taş bloklar simgelemektedir. Tablonun odak noktası; sonsuzluğu simgeleyen "taş mezarlık"

küçük bir gökyüzüdür. Bu yapıtın sanatsal ve psikolojik özelliği, bir trajedinin yıkıcılığını izleyiciye ince kodlarla aktarılmasıdır (İbrahimov, 2020, s. 8).

Görsel 8. Kardeşimin Anısına 120x90 t.ü.y.b. 1974
Kaynak: https://www.google.com/search?q=ressam+rasim+babayev&tbm

Görsel 9. Mavi At. t.ü.y.b. 120x160cm. 1994
Kaynak: babayev/ttps://humakabakci.com/tr

Sanatçının "Kanlı General" isimli tablosunun konusu, 1982'de askerlik hizmetini yapan oğlunu ziyareti sonrası izlenim ve sezgilerinden doğmuştur. Bu tablo, Azerbaycan'da ve eski Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinde, 1990'larda ortaya çıkan savaşların habercisi gibidir. 1990'ların ortalarında, çalkantılı ve güvensiz bir ortamda, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlığa gönderme yapan, siyasi içerikli eserlerine örnek olarak ise "Mavi At" (Görsel 10) isimli tablosu gösterilebilmektedir.

"Güç, güzellik, devlet gibi sembollerin yanı sıra at simgesinin de ön planda olduğu eserde, aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinde ve Rusçada özlem ve istek manalarını içeren "Mavi Dilek" tabiri de vurgulanmaktadır. Ancak o yıllarda "mavi dileğin" başı belada, atımız ise sırtüstü dönmüş ve kendi kendini doğrultmak için çabalayan konumda betimlenmiştir. Eser ilk bakışta yukarıda belirttiğimiz gibi devleti sembolize etme etkisi yaratsa da aslında sanatçı yeni ulusun akıbetinin ne olacağının bilinmediği; umutsuzluğun, güvenin yerlerde olduğu bir dönemde kendini sembolize etmiştir. Fakat sancılı bir geçiş döneminde de olsa tüm bu zorluklara rağmen bağımsızlığını kazanan vatanında duygularını özgürce betimlemek için uzun zamandır bekleyiş içerisinde olan sanatçı; avantajların olduğu kadar, dezavantajların da olduğu bu süreçte, gelecek için çok umutlu olduğunu ifade etmiştir hep" (https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine: Erişim 20 Mayıs, 2022).

Görsel 10. Knot. t.ü.y.b, 80x60 cm. 1998
Kaynak: babayev/ttps://humakababakci.com/tr/

Bu çalışmada sanatçının hayatının dönüm noktaları, felsefesinin temelleri, yaratıcılık arayışlarının temel durakları, belli başlı imgeleri ve temaları aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Rasim Babayev'in hayatı, sanat anlayışı ve yaratıcılığının özgün yönlerini yansıtan tarzını, yaşadığı dönemin tarihsel panoramasını, Azerbaycan sanatçılarının kendi kimliğini, ulusal değerlerini, tarihini, geleneklerini bulma yolunda Sovyetler Birliği'nin, özellikle Stalin rejimi yıllarında (1937-1953) olduğu kadar büyük zorluk ve baskılara maruz kalındığı dönemlerden kısaca söz edilmektedir.Sanatçının yaratıcılığının büyük kısmını kapsayan siyasi içerikli yapıtlarının yanı sıra halkının duygularına, doğasına hitap eden resimlerine de araştırmada yer verilmiştir.

Rasim Babayev'in yaratıcılığı üzerine yapılan araştırmalar, sanatçının sanatını oluştururken tarihi, kültürel ve toplumsal bağlamları dikkate alarak geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Çalışma sürecinde elde edilen bulgular, Babayev'in eserlerinin yalnızca estetik açıdan değil, aynı zamanda ideolojik ve sosyolojik açılardan da büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Kaynakçada ve görsellerde belirtilen basılı kaynaklardan, internet kaynaklarından, müze ve galerilerin beyan ettiği nesne ve verilerden alıntılar yapılmıştır.

Sonuç

Rasim Babayev'in yaratıcılığı hâlâ son derece güncel ve tartışmalara açıktır. Bu özelliğin altında yatan önemli bir gerçek vardır: içtenlik. Sanat tarihinde bugüne kadar, içtenlikten yoksun bir sanatsal üretimin çağdaş ve güncel olabileceği görülmemiştir. Korku, şiddet ve yalnızlığın kol gezdiği, değiş tokuşa hazır ve en kolay devredilebilen şey olarak görülen kimliksizleştirme döneminde, düzeni sorgulayan baş yapıtlar yaratmıştır R. Babayev. Savaş, korku, hüzün, saçmalık ve iletişim kopukluğunun yoğun yaşandığı 1990'lar, aynı zamanda Azerbaycan toplumunun kendi kaderini belirlediği dönemlerdir. 1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandığı dönemde, Çağdaş Azerbaycan Sanatı dolayısıyla yeni bir döneme girmiştir. Sahte bir mutluluk vaadinin tuzağına düşmeyen Babayev, çalışmalarında nesneler arası ilişki, özellikle nesneler ve mekân ilişkisinde özgür bir devinim alanı oluşturmuştur. Bu sayede renk, ritim, açık-koyu vb. salt düzenlemeye ilişkin sentaktik öğelerle dilediği gibi hesaplaşma olanağı bulmuştur.

Sanatçının daha çarpıcı imge ve renkleri kullandığı yapıtlarında, Sovyetler Birliği'ne bağlı (özellikle Türkî Cumhuriyetleri) cumhuriyetlerin pasif direniş içinde kalmaya mahkûm edilmişliğini yansıtmaya çalışmıştır. İşte sanatçı bu renk ve imgeleriyle toplumun uyanmasını ve mevcut düzeni sorgulamasını sağlamak üzere, bu yaklaşımın izinde sürdürmüştür yaratıcılığını. Şablonize edilmiş anlatım araçlarından uzak yapıtlarında, göz ardı edilen gerçeklere uyarıcı nitelikli göndermeler yapmıştır. Yaşadığından çok yaşanılanı tuvale aktarmaya çalışan Babayev, dış gerçekliğin görünen yüzünü değil iç gerçekliğin görünmeyen yüzünü sembolik imgelerle betimlemiştir. Acı, düş kırıklığı veya benzeri izlekleri, dünya acısı diyebileceğimiz evrensel içerikten payını almıştır 1960 kuşağı Azerbaycan sanatçıları. Baskı ve haksızlıklara maruz kalan sanatçıların yapıtlarındaki renk seçimlerinde kimi zaman amorf renk lekeleri kullanılırken kimi zaman da renkler özenle seçilmiştir. Örneğin çığlıkta siyah, tutkuda kırmızı, onurda menekşenin ağırlıklı olması dikkat çekicidir.

Bu duyarlı sanatçılar, sanatla toplum arasındaki dondurulmuş ilişkinin ideolojik bağlamda sanat yapıtı için büyük bir tuzak olduğunun farkındaydı. Sovyetler Birliği'nde başından beri millî değer ve ulusal kimlik konularını ele alarak sorgulayan sanat ve sanatçıya gereken ilgi gösterilmemiş, bunlar tehlikeli bulundukları için ciddiye

almamışlardır. Buna rağmen Azerbaycan nonkomformist sanatçıları, kendi köşelerine çekilerek sessiz sedasızda olsa içinde bulundukları ruhsal durumu özgün yapıtlarıyla günümüze aktarabilmişlerdir.

Kaynaklar

Ахундова, Э. (2007). Я не могу не писать свои картины. Памяти Народного

художника Азербайджана Расима Бабаева. «Зеркало», Bakü.

Алиева, К. (2004).Апшерон в творчестве Расима Бабаева. Təhsil, mədəniyyət, incəsənət jurnalı. Sayı 1:123-126. Bakü.

Анисимов, Г. (1978). Живые Краски Апшерона. Гянджлик. Dergisi, Sayı: 5, Бакü.

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi. (n.d.). Püstə ağacı (Rasim Babayev).

Azizzade, T. M. (2015). 1960–70'li yıllarda SSCB sanatında nonkomformist hareketler

Вагабова Д. (1993). Другое искусство. Элм, Bakı.

Сафарова А. (2011). Дерзкая живопись Расимв Бабаева. Журн. ДИ №2

Eliyev, Z. (2015). Gerçəkliyə mifoloji və simvolik baxışın işığında. "Kaspi" qəzeti. 19 May. Bakı.

Erarta Museum of Contemporary Art. (2017). Born by the Winds of Absheron: Azerbaijani painters of 1960s—80s.

Ergüven, M. (1992). Yoruma Doğru. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Feyzullayeva, A. (2003). Qardaşım olanda nolar… Xalq rəssamı Rasim Babayevin 85 illik yubileyi ilə əlaqədar qardaşının xatirələri. Qobustan sənət toplusu. Sayı 3: 21–25.Bakı.

Hacıyev, P.Ə. (1974). Rəssam, Həyat, Gözəllik. Bakı: Gənclik Dergisi: Bakı.

Heydar Aliyev Foundation. (2016, November 14). "Stars of Absheron. Azerbaijani artists of 1960 – 1980s" — Exhibition in Moscow (Tretyakov). Heydar Aliyev Foundation.

İbrahimov, T. (2020). Rasim Babayev Yaradıcılığı "XEYR VƏ ŞƏR" Etik Kategoriyaların Bedii Tecessümü Kimi. Bakı.

Mehdiyeva, A, T. (2017). SSCB'de Sosyokültürel Ortam. orkun&ozan, Antalya.

Önen, L., & Çağatay, İ. K. (2019). Çağdaş Azerbaycan resim sanatının gelişim aşamaları. İdil, 59(Temmuz), 877–889.

Kaspi.az. (2015, 14 Mayıs). Gerçəkliyə mifoloji və simvolik baxışın işığında. *Kaspi.az*.

Qacar, G. (2013). Rasim Babayev. Şərq-Qərb. Nəşriyyat Evi, Bakı.

Quliyev, Ə. (2012). Rasim Babayevin Sənət Fəlsəfəsi. Mədəniyyət, qəzeti.18 Yanvar, Bakı.

Schild, K. D. (2010). National Literatures at the 1934 Congress of Soviet Writers (pdf).

Wildeast. (2021, April 15). *Rasim Babayev – The Picasso of the Caucasus*.

Yay Gallery. (2024). Rasim Babayev — Represented Artists (biography/catalog entry). Yay Gallery.

http://www.azgallery.org/artgallery/artists/babayev.rasim. (Erişim 5 Haziran. Mayıs, 2022).

https://medeniyyet.az/page/news/39768/Xalq-eneneleri-dunyasinin-ressami.htm (Erişim 10 Nisan 2022).

https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine (Erişim 20 Mayıs, 2022).

https://prabook.com/web/rasim.babayev/3757604 Prabook, Rasim Babayev profile.

CREATIVITY OF RASIM BABAYEV FOUNDER OF CONTEMPORARY PAINTING OF AZERBAIJAN

Terlan Mehdiyeva Azzizde, Selin Gözükan

ABSTRACT

The artists who struggled in the 1960s and 1970s played a significant role in the current success of Azerbaijan's Contemporary Painting Art, which has developed freely, without political pressure or reaction. Rasim Babayev, once recognized as one of the founders of the "Absheron School," which was known to only a small portion of Azerbaijani society, is one of the leading figures in this struggle in the last quarter of the 20th century. Babayev, one of the pioneering figures of contemporary painting and one of Azerbaijan's most prominent artists, dedicated his entire life to fighting against the oppressive Soviet regime and its influence on art. In his works, he brought to light the identity, language, folklore, history, and mythology of the Azerbaijani people, who were subjected to oppression and exploitation. From this perspective, Babayev's works are not only artistic and philosophical in nature but also hold great value in terms of national-ethical, ideological, and sociological aspects. His creative beliefs, characteristics, and developmental trajectory have been the subject of numerous studies, not only because of his works but also due to his artistic sensitivity and social role. Despite many studies, a holistic panorama of Babayev's creativity has yet to be presented, largely due to the multifaceted and ever-evolving nature of his work. This research aims to explore the fundamental characteristics of Rasim Babayev's creativity based on his worldview and philosophy. Additionally, the study seeks to introduce Babayev to Turkish art researchers. The study attempts to convey key turning points in the artist's life, the foundations of his philosophy, the main stages of his creative journey, and the dominant images and themes in his works.

Keywords: Azerbaijan, Contemporary, Painting, Absheron –School